

Krúdy Gyula titka

Egy megfjtési kísérlet

Amikor olvassuk, hajlamosak vagyunk *egyetlen hanghordozásként* befogadni Krúdyt. Végtelen dallamként, melynek variációi, díszítményei mögött voltaképpen mindig ugyanaz hangzik. Alakjai egybemosódnak, néha szinte átmennek egymásba emlékezetünkben. Állításai igazságtartalmát alig vizsgáljuk, hiszen az előadás szépsége olyan oldott hangulatba ringat, hogy egyszerűen megfélekedünk róla.

Erre csupán egyetlen példát. Valamelyik regényében olyasmit olvastam (sejtelmem sincs róla már, melyikben), hogy a női fül mögött bizonyos módon kunkorodó hajszálak arról árulkodnak, tulajdonosuk nem járatlan már a szerelem művészetében. Nos, hogy úgy mondjam, ellenőrzéseim során hasonlókat nem tapasztaltam. Tudományosan szólva: az állításnak nincs bizonyítható fiziológiai igazságfedezete. Lám, mindezek ellenére sem feledtem el Krúdy ingatag alapon álló szavait — mert annyira megvesztegetőek, hogy *szinte már hiszek bennük*. Mindebből persze nem az író „ördögösségére” kívánok következtetni, csupán arra, hogy ha ki akarjuk hüvelyezni Krúdy titkát, nagyon is célszerű eljárásnak tűnik, ha az *olvasóra tett hatása* felől közelítünk.

Egyelőre azonban maradjunk az eddig bevált módszernél: a mű értelmezésénél, a szövegösszefüggések vizsgálatánál. Ezt teszi Fábri Anna a Magvető kiadásában megjelent esszéje, a *Ciprus és jegenye* (alcíme szerint: Sors, kaland és szerep Krúdy Gyula műveiben), mely bizonyos irodalomtörténeti előzmények fölvázolása után az *életmű néhány kulcsfiguráját, visszatérő hőseit* elemzi. A gyakran alkotója hasonmásaként fölfogott Szindbádot, akit találó szóval magyar Don Juannak nevez; a szintén alterego-vonásokat fölmutató *Rezeda Kázmért*, a szerelmes hírlapírót; a köztudottan Szemere Miklósról mintázott *Alvinczi Eduárdot*, kiből Don Quijote szerencselovagba költözött változatát látja, valamint Pistoli-Falstaffot, kit maga az író jellemez ekképpen — végül pedig különféle nőalakokat, modelljeik egyidejű bemutatásával.

Van ebben a könyvben jó néhány következtetés, amelyet találonak érzek. Mindenekelőtt annak érzékeltetése, hogy „a tegnap ködlovagja”, az ábrándok nagy föltérképezője a maga áttételes, sejtető módján tulajdonképpen realista, a valóság ábrázolója. Pontosak az összevételések Krúdy publicisztikája, tehát a valóság „egy az egyben” leírása és az ugyane tényekből építkező regényvilág között. Helyesen emeli ki stíluslemelei közül a burjánzó *hasonlatok* lényegi jelentőségét. Nevezetesen, hogy a hasonlat nem pusztá cifrázat, ékítmény, el-

metutam, hanem egy világszemlélet kifejezője. (Kár, hogy ennek a kérdésnek nem szentel több figyelmet: hihetőleg e téren még nagy lehetőségei vannak a tüzetes elemzésnek.) A jellegzetes Krúdyhősök belső átalakulását is híven egyeztetni az író szemléletváltozásával, továbbá a történelmi szituáció módosulásával (*a monarchia összeomlása, mint választóvíz*), mely rendszerint csak közvetett módon, a hősök hangulatában jelenik meg. Szó sincs itt a művek erőszakolt „társadalmasításáról”, hanem azoknak a hajszálcsöveknek megmutatásáról, melyeken át a — rendszerint elutasított — valóság a műbe áramlik. Különösen meggyőző a *kocsmá, mint életszínhely, mint a kivetettek, magányosok, hajótörtek, élő anakronizmusok színpadának* leírása. Apropó, színpad: a legjobban sikerültek a *szerepjátékok* elemzései, mert a különféle életszerepek lényegébe hatoltak, világossá téve, hogy mi ellen védnek a felöltött álarcok, miért menekülnek e hősök tudatosan vállalt pózokba, élethazugságokba.

Ha Fábri Anna könyvéről elmondom, hogy érdekes olvasmány, mindazonáltal bizonyos elégedetlenséggel tettem le — csak látszólag kerülök magammal ellentmondásba. Egyfelől —ugyanis kellemes olvasmány, mert választott íróját érzékeny beleéléssel figyeli, mű és élet összefüggéseit lelkiismeretesen, jól kiválasztott, gazdag idézetanyaggal erősítve ábrázolja. (Ha kötözködésnek hat is, megjegyzem: modorosnak, sőt hibásnak tartom a gyakran fölbukkanó *borzongató* jelzőt. Nem azért, mert „ilyen szó nincsen”, hanem mert rosszabb a „borzongató”-nál. A -tat képző *akarattalagos* cselekvést sugall, parancsszóra borzongani viszont képtelenség.)

Erényei ellenére azonban épp a *jelenség megfjtése* dolgában keveset kaptunk. Hisz Krúdy „megmagyarázása” épp azért nyaktörő vállalkozás, mert műve minden zsinórmérték, valamenynyi skatulyázási törekvés alól kicsusszan. Fábri Anna inkább a behódolást választotta, azt az „alattvalói” esztétizálást, mely nem tudja az író öntörvényű és a maga nemében teljes világát *egyszerre* belülről és kívülről megítélni. Az embert az a föltételezés is megkísérti: talán nem is szabad fölfedni Krúdy titkát, mert a magyarázat fényétől a varázslat is elillan.

Mégis, itt az ideje annak, hogy mekilássunk az immár százesztendőös varázsló — és újra ébredő mágiája — megfjtésének. Ehhez azonban, mint utaltam rá, alighanem csak az eddiginél összetettebb módon lehet hozzálát-
ni.

Lukácsy András